

REFLECȚII TEORETICE PRIVIND REVIZUIREA CONSTITUȚIILOR

*Dragoș CRIGAN,
doctorand (USM)*

Având în vedere natura umană a creatorilor Constituției, ea nu este ferită de unele neajunsuri. Acest fapt nu poate fi un obstacol în dezvoltarea societății și de aceea este pasibilă de modificări. Însă la revizuirea Constituției, trebuie să ținem seama de momentul, metoda și aria modificărilor operate. Propunem o nouă clasificare a constituțiilor în funcție de modul de revizuire, după cum urmează: constituții ordinare, parlamentare și referendum.

Cuvinte-cheie: constituție; revizuirea constituției; clasificarea constituțiilor; adunare constituantă.

Given the human nature of the Constitution's creators, it is not free from shortcomings. This cannot be an obstacle to the society's development and therefore is liable to changes. In the process of the constitution revision, however, we should take into consideration the timing, method and modifications scope. We suggest a new constitutions classification according to its revision mode, as follows: ordinary, parliamentary and referendum constitutions.

Keywords: constitution; constitution revision; constitutions classification; Constituent Assembly.

Schimbările esențiale în viața social-politică a societății, precum și lupta forțelor politice pentru putere, au drept final logic adoptarea unei noi constituții sau revizuirea celei existente.

Prima operațiune sociojuridică menționată, ca urmare a impactului fundamental pe care îl are asupra societății, se produce după evenimente extraordinare, în majoritatea cazurilor ilegale, dar legitime, în final, prin dobândirea puterii de stat de către autori. Aceste evenimente, de obicei, țin de revoluții, ocupații, lovitură de stat ș.a. Cât nu este de banal, dar numai în unele situații adoptarea unei noi constituții are drept scop adaptarea ei la necesitățile social-politice existente în societate.

A doua procedură însă, cea de revizuire a Constituției, reprezintă o procedură deosebită, dar ordinară în evoluția unei formațiuni statale.

Ca urmare a evoluției societății, apar noi relații sociale, necunoscute în momentul adoptării constituției. Or, așa cum s-a exprimat prof. Simina Tănăsescu, „atunci când legilor li se pretinde perfecțiunea este bine să fie avută în vedere și natura umană a creatorilor și beneficiarilor lor” [1]. Deși este actul suprem al societății, constituția nu poate fi un obstacol în dezvoltarea acesteia, din care cauză este pasibilă de modificări. Savantul I. Guceac, în acest aspect, a menționat că activitățile din cadrul societății contemporane „sunt în permanență evoluție, legislatorul fiind nevoit să reacționeze la aceste transformări ce se produc în diverse domenii ale vieții sociale” [2]. În atare situație, se impune analiza cauzelor, care determină revizuirea relațiilor sociale fundamentale.

În opinia autorilor Ioan Muraru și Simina Tănăsescu, necesitatea modificării sau revizuirii constituției este dictată de următoarele situații:

1. Nerespectarea de către adunarea constituantă a regulilor tehnicii jurisdicționale și legislative.
2. Venirea la putere a unui nou grup de guvernanți cu viziuni politice diferite față de adunarea constituantă.
3. Schimbarea situației social-politice în societate.

4. Aderarea sau necesitatea aderării țării la diferite tratate internaționale.

5. Necesitatea modificării jurisdicției sau denumirii unor autorități publice [3].

Cu toate că constituția este o lege, pentru asigurarea stabilității constituției și preîntâmpinarea revizuirii arbitrare de către succesivele adunări reprezentative, este reglementată procedura de revizuire a constituției, care, de regulă, diferă de procedura modificării legilor. În opinia prof. I. Vida, ex-președinte al Curții Constituționale din România, „asigurarea stabilității Constituției este rezultatul interacțiunii mai multor factori. Unii țin de procedura de revizuire a Constituției, alții de modul în care prevederile constituționale sunt aplicate...” [4]. Susținem această opinie pe motiv că revizuirea constituțiilor nu trebuie să afecteze stabilitatea acestora și originea conceptului de lege supremă, care a fost pus la baza oricărei constituții adoptate.

În acest context, este de remarcat și faptul că pentru modificarea constituției, pe lângă termenul de „modificare”, mai este utilizat și un termen special, diferit de cel aplicat la modificarea legilor – „revizuirea”. Considerăm că acest termen este unul mai rigid în comparație cu cel de „modificare”. Aceasta se datorează, în viziunea noastră, faptului că orice schimbări, cât de minore, intervenite în textul constituției, pot duce la revizuirea întregului sistem de drept. Spre exemplu, dacă în art. 9 din Constituția Republicii Moldova, pe lângă proprietatea publică și privată, am mai include și proprietatea socialistă, aceasta ar însemna schimbarea orânduirii de stat și a întregului sistem de drept privat în Republica Moldova.

Este de menționat că Constituția Republicii Moldova nu face delimitare între termenii de „modificare” și „revizuire”. Astfel, la denumirea titlului VI, este utilizat termenul „revizuirea Constituției”, iar la art. 143, în toate reglementările, este utilizat termenul „modificarea Constituției”.

Considerăm că, în sens exegetic, termenii „modificare” și „revizuire” nu sunt identici și ar trebui utilizați diferit, în funcție de valoarea modificărilor operate în

conținutul constituției. Astfel, dacă prin modificarea operată, constituției i se aduc niște schimbări nu atât de importante în organizarea de stat, precum schimbarea denumirii unor autorități, am putea utiliza termenul de „modificare”. Este o altă situație atunci când sunt operate schimbări de anvergură, precum cele din 2000, când a fost schimbat regimul politic al statului nostru, aceste schimbări pot fi cu plenitudine nominalizate prin termenul de „revizuire”.

În aceeași ordine de idei, trebuie să menționăm că unele revizuii ale constituțiilor sunt de așa o amploare, încât unii autori aplică constituției revizuite titlatura de „noua constituție”. Un exemplu, în acest sens, pot servi exprimările aplicate în diferite surse privind Constituția României după modificările operate în 2003.

Unele constituții conțin și altă terminologie aplicată, precum: „revizuire totală” și „revizuire parțială”, cum este prevăzut în art.102 din Constituția Georgiei [5]. În același context se înscrie și aplicarea termenului de „reforma constituțională”, care reprezintă echivalentul termenului „revizuire”.

Pe lângă aceasta, după cum s-a exprimat prof. S.Tănăsescu „O lege fundamentală este oricând perfectibilă, trebuie doar cântărit atent momentul (când), metoda (cum) și doza (ce) de perfecționare care i se administrează” [6]. Astfel, această expresie ne aduce în fața limitelor revizuirii constituției, care sunt prevăzute în orice constituție scrisă pentru stabilitatea acesteia.

După cum recunosc majoritatea savanților [7], la revizuirea constituțiilor este necesar a respecta trei reguli incontestabile pentru noi:

1. Prima regulă ține de faptul că dreptul de a revizui constituția trebuie să aparțină autorității care a adoptat-o – Adunării Constituante. Este de menționat faptul că în calitate de Adunare Constituantă poate fi inclusiv Parlamentul, în cazul când acesta a adoptat inițial Constituția.

2. A doua regulă ține de tipul Adunării Constituante, care diferă de la stat la stat și de la constituție la constituție. Această Adunare, după cum am menționat, trebuie să fie o adunare special instituită inițial pentru adoptarea constituției și atunci ea va fi o Adunare Constituantă plenipotențiară, dar care ulterior trebuie să fie formată de fiecare dată când este necesară revizuirea constituției. În alte state, această Adunare este însuși Parlamentul, dar care adoptă legea de revizuire a constituției după o procedură specială, mai rigidă, precum: ședința unită a ambelor camere, o majoritate mai mare decât cea necesară pentru adoptarea legilor ș.a. În unele state, constituția este revizuită prin intermediul referendumului, poporul fiind cea autoritate ce se substituie Adunării Constituante.

3. A treia regulă se referă la procedura revizuirii, care, prin aplicarea principiului simetriei juridice, trebuie să fie cel puțin aceeași ca procedura de adoptare. Alături de aceasta, pentru respectarea principiului stabilității constituției, este necesar de a reglementa această procedură de revizuire pentru a fi mai rigidă, inclusiv mai rigidă și decât procedura de adoptare. Procedura vizată este necesară pentru a tempera dorința oricărui

grup ce se află la guvernare de a revizui și a modela constituția după bunul său plac.

Procedura de revizuire a constituției are o importanță substanțială pentru stabilitatea constituției, acest motiv a servit drept criteriu pentru clasificarea constituțiilor în două tipuri: **rigide** și **flexibile**. Ținem să menționăm că, în calitate de etalon de delimitare în aceste două tipuri de constituții, a servit procedura aplicată pentru modificarea legii ordinare.

Constituțiile rigide, după această clasificare, sunt cele care reglementează o procedură distinctă de revizuire, în raport cu legile ordinare. Această procedură poate fi expres reglementată numai în textul unei constituții scrise. Din aceste considerente, ținând seama că majoritatea constituțiilor moderne sunt scrise, majoritatea lor sunt și rigide.

Pentru orice societate democratică, în care reglementarea relațiilor sociale comportă o anumită stabilitate, sunt caracteristice constituțiile rigide. În aceste state, de revizuirea constituției, de regulă, sunt interesate forțele politice. La anumite etape, în funcție de platforma lor politică, ele tind să schimbe echilibrul puterii de stat în folosul sau în defavoarea puterii legislative sau executive. Rigiditatea procedurii de revizuire a constituției apare ca un obstacol în calea acestor tendințe temporare, care impune, prin textul constituției, părților implicate niște reguli dure. În consecință, partidele politice sau alte instituții politice sunt silite să țină cont de opinia publică, precum și de necesitatea respectării procedurilor democrației autentice.

Al doilea tip de constituții sunt constituțiile flexibile. Astfel, constituțiile care se revizuiesc după aceeași procedură, care este aplicată la modificarea legilor ordinare, sunt desemnate ca constituții flexibile. Având procedura de modificare a legii ordinare, ca criteriu de clasificare a constituțiilor după modul de revizuire, cercetătorii au inclus în rândul constituțiilor flexibile numai constituțiile nescrise, acestea fiind trei constituții – ale Marii Britanii, Israelului și Noii Zeelande. Statele nominalizate nu au constituții scrise, în care să fie reglementată separat procedura de revizuire a Legii Supreme. Constituțiile lor, în mare parte, sau în întregime, precum este Constituția Israelului, sunt alcătuite din legi. Totodată, aceste state nici nu au mai multe tipuri de legi, precum în Franța, România, Republica Moldova ș.a., unde sunt legi constituționale, organice și ordinare. În calitate de act legislativ, statele date au numai legea, care nu este de mai multe tipuri, din care cauză în aceste state toate legile sunt desemnate ca legi ordinare.

Acest număr mic de constituții flexibile ne duce la gândul că criteriul respectiv de delimitare nu este atât de elocvent, pentru că, spre exemplu, datorită acestui criteriu, Constituția Republicii Moldova, după procedura revizuirii se consideră a fi rigidă, la egal cu Constituția României. Analizând ambele proceduri de revizuire a constituțiilor acestor state, observăm o discrepanță vădită în procedurile de revizuire ale ambelor constituții. Astfel, procedura referendumului, care este obligatorie pentru revizuirea Constituției României, este o dovadă elocventă a

unui grad de rigiditate sporit al Constituției României, în raport cu cea a Republicii Moldova.

Din cele expuse *supra*, concluzionăm că pentru Franța, România, Republica Moldova și alte state, ca state ce, pe lângă legea ordinară și constituțională, au preluat legea organică în sistemul tehnicii lor legislative, pare stranie desemnarea legii ordinare ca etalon de delimitare a constituțiilor în rigide și flexibile.

Din considerentele pe care le-am expus în acest studiu, susținem ideea elaborării unei noi clasificări a constituțiilor după modul lor de revizuire. Astfel, în funcție de modul de revizuire, vom diviza constituțiile în: **constituții ordinare, parlamentare și referendare**. În cadrul acestei clasificări:

– **constituțiile ordinare**, sunt cele care se modifică prin intermediul legii ordinare, acestea, de obicei, fiind constituțiile cutumiare;

– **constituțiile parlamentare**, sunt cele ce se modifică numai de parlament, în calitatea sa de adunare constituantă, după o procedură deosebită, mai rigidă decât legea ordinară. Aceste tipuri de constituții pot avea și forma de constituții revizuite în cadrul unor ședințe speciale ale parlamentului, precum ședințele unite ale ambelor camere ale parlamentului;

– **constituțiile referendare**, sunt acele constituții, care după procedura de revizuire în cadrul parlamentului, mai necesită a fi ratificate de popor în cadrul referendumului.

Unii savanți constituționaliști consideră că textul constituției, adoptată în perioada de tranziție, suferă modificări în special în primii 10-15 ani, apoi are loc o stabilizare relativă a ei. Republica Moldova, a cărei Constituție a fost adoptată la 29 iulie 1994, în perioada de tranziție, servește drept confirmare a acestei teze.

Ca urmare, pe parcursul a peste două decenii, au fost modificate norme constituționale, care au vizat diverse domenii: incompatibilitățile, imunitatea și independența reprezentanților poporului, instituția cetățeniei, sistemul judecătoresc, statutul autorităților sătești și orășenești, investitura și competența Președintelui țării. Unele modificări au fost determinate de integrarea Republicii Moldova în structurile internaționale și angajamentul de a armoniza legislația internă la standardele internaționale privind drepturile omului, dintre care menționăm: abolirea pedepsei capitale, emiterea mandatului de către instanța judecătorească, implementarea garanțiilor suplimentare în vederea păstrării secretului corespondenței și în reglementarea cazurilor de restrângere a exercitiului drepturilor și libertăților cetățenilor ș.a.

În evoluția sa constituțională, Republica Moldova a parcurs etapa trecerii exprese de la o *constituție monarhică* la o *constituție socialistă* și etapa trecerii, relativ lente, de la o *constituție totalitară* la o *constituție democratică*.

Revizuirea constituției este un eveniment deosebit, poate extraordinar, în istoria dezvoltării unui sistem constituțional, o consecință a schimbării opțiunilor politice și juridice ale societății. Frecvent revizuirea constituției a dus la schimbarea esențială, uneori diametral opusă, a regimului politic, a formei de guvernământ și nemijlocit a esenței constituției.

Republica Moldova, într-o perioadă scurtă de la dobândirea suveranității și independenței, a încercat, în cadrul sistemului său constituțional, aceste modalități de revizuire.

Atât adoptarea constituției, cât și revizuirile ulterioare ale acesteia necesită a fi efectuate de o putere bine determinată – **puterea originară**, alta decât puterea legislativă. Puterea originară trebuie să aibă mandatul poporului pentru instituirea unui nou regim constituțional, deoarece se prezumă că la momentul adoptării constituției organele supreme ale puterii de stat nu sunt instituite. Puterea originară poate să se formeze și din precedentul sistem constituțional, după exemplul Republicii Moldova, dar poate să apară și ca rezultat al unui vid de putere, ca urmare a insurecțiilor sociale, revoluțiilor și altor mișcări sociale.

Procedura flexibilă de revizuire a Constituției a condus în Republica Moldova la lipsa unei stabilități constituționale. Societatea noastră consideră acest fenomen firesc, și nu extraordinar.

De la 29 iulie 1994 până în prezent, în Republica Moldova au fost adoptate 7 legi de revizuire a Constituției, printre care, din cele 143 de articole, au fost modificate, amendate sau reformulate 48 de norme constituționale. Toate aceste modificări au fost operate direct de Parlament, fără consultarea poporului. Mai mult ca atât, reforma constituțională din 2000, prin care s-a schimbat forma de guvernământ, a fost efectuată contrar voinței poporului, care prin referendumul din 23 mai 1999 s-a pronunțat pentru întărirea instituției prezidențiale, pentru angajarea de către Președinte a responsabilității pentru guvernarea țării, practic, pentru o republică prezidențială.

Referințe:

1. Tănăsescu S. *Despre evaluarea Constituțiilor*. În: <http://www.curieruljudiciar.ro/2010/06/30/despre-evaluarea-constitutiilor/>. Consultat 16.01.2016.
2. Guceac I. *Constituția la răscruce de milenii* / Academia de Științe a Moldovei, Institutul Cercetări Juridice și Politice. Chișinău, 2013, Tipografia Centrală. 416 p.
3. Muraru, I., Tănăsescu S. *Drept constituțional și instituții politice*. București: All Beck, 2004, p.36.
4. Vida I. *Obligativitatea deciziilor Curții Constituționale pentru instanțele judecătorești – factor de stabilitate a Constituției*. În: http://193.226.121.81/default.aspx?page=publications/buletin/7/vida#_ftn1. Consultat 16.01.2016.
5. Constituția Georgiei din 24.08.1995. <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/30346>. Consultat 16.01.2016.
6. Tănăsescu S. *Revizuirea Constituției (I): Fiecare popor are Constituția pe care o merita*. În: <http://m.ziare.com/politica/revizuirea-constitutie-i-fiecare-popor-are-constitu-tia-pe-care-o-merita-1217912-font1>. Consultat 16.01.2016.
7. Muraru, I., Tănăsescu S. *Op.cit.*, p.38; Cârnaț T. *Drept constituțional*. Ed. a II-a (revăzută și adăugată). Chișinău: Print-Caro, 2010, p.45.

Recenzent:
Veaceslav ZAPOROJAN,
doctor în drept, conferențiar universitar